

**ИРГЭНИЙ НИСЭХИЙН ТУХАЙ ХУУЛЬД НЭМЭЛТ,
ӨӨРЧЛӨЛТ ОРУУЛАХ ХЭРЭГЦЭЭ, ШААРДЛАГЫН
УРЬДЧИЛАН ТАНДАН СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ТАЙЛАН**

2026 он

АГУУЛГА

1. Асуудлын дүн шинжилгээ, шийдвэрлэх зорилго
2. Зохицуулалтын хувилбарууд, тэдгээрийн харьцуулалт
3. Зохицуулалтын хувилбарын үр нөлөө
4. Харьцуулсан дүгнэлт
5. Тухайн зохицуулалтын талаарх олон улсын болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа
6. Зөвлөмж

Нэг.Асуудлын дүн шинжилгээ, асуудлыг шийдвэрлэх зорилго

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Аравдугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт “Монгол Улс олон улсын гэрээгээр хүлээсэн үүргээ шударгаар сахин биелүүлнэ” гэж, мөн зүйлийн 3 дахь хэсэгт “Монгол Улсын олон улсын гэрээ нь соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон тухай хууль хүчин төгөлдөр болмогц дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчилнэ” гэж тус тус заасан.

Монгол Улс нь Олон улсын иргэний нисэхийн тухай Чикагогийн конвенцод 1989 оны 09 дүгээр сарын 07-ны өдөр нэгдэн орж, Олон улсын иргэний нисэхийн байгууллага (ОУИНБ)-ын гишүүн орон болсноор нисэхийн аюулгүй байдлын стандарт, зөвлөмж, шаардлагыг дагаж мөрдөх үүргийг тус байгууллага болон хэлэлцэн тохиролцогч орнуудын өмнө хүлээсэн.

Иргэний нисэхийн салбарын эрх зүйн орчинг сайжруулах, олон улсын стандарт, шаардлагад нийцсэн хяналт, зохицуулалтын оновчтой тогтолцоо бүрдүүлэх зорилгоор Иргэний нисэхийн тухай анхдагч хуулийг 1999 онд баталсан нь агаарын зайд иргэний агаарын хөлгөөр нислэг үйлдэх, аюулгүй байдлыг хангахтай холбогдсон эрх зүйн үндсийг тавьсан чухал алхам болсон. Улмаар Иргэний нисэхийн тухай хуульд 2001, 2003, 2008, 2011, 2016 онуудад нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, 2023 оны 07 дугаар сарын 07-ны өдөр шинэчлэн баталж, 2025 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж эхэлсэн болно.

Олон улсын иргэний нисэхийн байгууллагаас Монгол Улсад 2026 оны 04 дүгээр сарын 22-ны өдрөөс 05 дугаар сарын 06-ны өдрүүдэд иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын хяналтын дэлхийн хөтөлбөрийн Байнгын хяналтын аргачлал (USOAP CMA)-ын хүрээнд бүрэн хэмжээний аудит шалгалт хийхээр тогтсон.

Монгол Улс иргэний нисэхийн бүрэн болон хэсэгчилсэн аудит шалгалтад 1997, 1999, 2001, 2010, 2017 онуудад тус тус амжилттай шалгуулж байсан.

Энэхүү аудит шалгалтын үнэлгээ нь тухайн улсын иргэний нисэхийн салбарын аюулгүй байдлын түвшинг дэлхийд илэрхийлдэг үндсэн шалгуур болдог бөгөөд бага үнэлгээ авах эсхүл ноцтой аюулгүй байдлын асуудалтай гэж тодорхойлогдвол Монгол Улсын нутаг дэвсгэр дээгүүр өнгөрөлтийн нислэг үйлдэгдэхгүй болох, аль ч улс орон руу олон улсын нислэг үйлдэхгүй боломжгүй болох зэргээр Монгол Улсын иргэний нисэхийн салбар өндөр хэмжээний алдагдалд орох юм.

Аудит шалгалтыг хууль эрх зүйн орчин, иргэний нисэхийн байгууллагын бүтэц, зохион байгуулалт, агаарын навигацийн, нислэгийн, аэродромын үйл ажиллагаа, агаарын хөлгийн нислэгт тэнцэх чадварын хадгалалт, осол зөрчлийг шинжлэн шалгах, үнэмлэх, гэрчилгээжүүлэлт гэсэн 8 чиглэлээр хийж, 851 шалгах асуултын хүрээнд явагдах бөгөөд үүнээс 209 шалгах асуултын дагуу ажлын байранд нотлох баримтыг нарийвчлан үзнэ. Үүнд:

1. Нисэхийн хууль, эрх зүйн чиглэлээр 23 протокол асуулт;
2. Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын бүтэц, зохион байгуулалтын чиглэлээр 12 протокол асуулт;
3. Мэргэжлийн үнэмлэхжүүлэлтийн чиглэлээр 100 протокол асуулт;
4. Нислэгийн үйл ажиллагааны хяналтын чиглэлээр 136 протокол асуулт;

5. Агаарын хөлгийн нислэгт тэнцэх чадварын хяналтын чиглэлээр 198 протокол асуулт;
6. Агаарын навигацийн үйлчилгээний хяналтын чиглэлээр 128 протокол асуулт;
7. Аэродром, газрын туслах хэрэгслийн үйлчилгээний хяналтын чиглэлээр 153 протокол асуулт;
8. Иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын журмын хэрэгжилтийн чиглэлээр 16 протокол асуулт.

ОУИНБ-аас аудитын шалгах асуултуудад нотлох баримтыг баталгаажуулж, Монгол Улсын иргэний нисэхийн хяналтын тогтолцоо олон улсын стандарт шаардлагад нийцэж байгаа байдлыг үнэлж, нийцлийг оноогоор үнэлэх бөгөөд үнэлгээний оноог олон улсад нээлттэй зарлан мэдээлэх юм.

ОУИНБ-аас дээрх аудит шалгалтын урьдчилсан үзлэг шалгалтыг Монгол Улсад 2025 оны 09 дүгээр сард хийж, 2026 онд хийх аудит шалгалтаас өмнө залруулах шаардлагатай 239 зөвлөмж бүхий тайланг ирүүлсэн.

Тус тайлангаар Иргэний нисэхийн ерөнхий газар (ИНЕГ)-ын статусыг бие даасан, хөндлөнгийн нөлөөнөөс ангид байлгах, хяналтын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хангалттай санхүүгийн болон хүний нөөцийн чадавхтай байх заалтуудыг Олон улсын иргэний нисэхийн тухай Чикагогийн конвенцод нийцүүлэн Иргэний нисэхийн тухай хуульд шинээр тусган, баталгаажуулах зөвлөмж өгсөн.

Улмаар Чикагогийн конвенц болон түүний хавсралтад заасан стандарт шаардлагууд, иргэний нисэхийн хяналтын байцаагчийн хяналт шалгалтын чиг үүрэг, бүрэн эрхийг тодорхой тусгах зорилгоор 2023 онд баталсан Иргэний нисэхийн тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулах эсхүл нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлага үүсэж Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1 дэх хэсэгт заасан хууль тогтоомжийн хэрэгцээ шаардлагыг урьдчилан тандан судлах ажиллагааг мөн хуулийн 13 дугаар зүйлд заасны дагуу хийж байна.

ОУИНБ-ын аудит шалгалтад Нисэхийн хууль, эрх зүйн чиглэлээр 23 протокол асуулт байдаг ба дараах агуулгаас бүрдэнэ.

1. Иргэний нисэхийн хууль;
2. ИНЕГ-ын эрх, үүрэг, бүтэц зохион байгуулалт;
3. Иргэний нисэхийн гэрчилгээ, зөвшөөрөл олгох харилцаа;
4. Иргэний нисэхийн аюулгүй байдал, аюулгүйн хамгаалалтын тогтолцоо;
5. Хяналт шалгалт ба албадлагын арга хэмжээ;
6. Маргаан шийдвэрлэлт ба ил тод байдал;
7. ОУИНБ-ын шаардлагад нийцэл.

Иймд аудит шалгалтын бэлтгэл ажлын хүрээнд ОУИНБ-ын Ази, Номхон далайн бүсийн төвийн Хамтарсан ажиллагааны баг (CAT Mission)-ийн 2025 оны 09 дүгээр сард хийсэн урьдчилсан үзлэг шалгалтын зөвлөмжөөр өгсөн ИНЕГ-ын газрын статусыг бие даасан, хөндлөнгийн нөлөөнөөс ангид байлгах, хяналтын үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай хангалттай санхүүгийн болон хүний нөөцийн чадавхтай байх заалтуудыг Чикагогийн Конвенцод нийцүүлэн Иргэний нисэхийн тухай хуульд шинээр тусган, баталгаажуулах зорилгоор хуулийн төслийг боловсруулахад хууль тогтоомжийн хэрэгцээ, шаардлагыг урьдчилан тандан судлах нь судалгааны ажлын зорилго оршино.

Хоёр.Зохицуулалтын хувилбарууд, тэдгээрийн харьцуулалт

Энэхүү судалгааны 1 дэх хэсэгт тодорхойлсон асуудал, түүнийг үүсгэж буй шалтгаан нөхцөлийг арилгах арга замын хувилбарыг зорилгод хүрэх байдал, зардал үр өгөөж, үр нөлөөний байдлаар дараах байдлаар харьцуулан үзэв.

2.1. Асуудлыг зохицуулах хувилбар:

2.1.1. "Тэг" хувилбар буюу шинээр зохицуулалт хийхээс татгалзах:

2.1.2.Хэвлэл мэдээлэл болон бусад хэрэгслийг ашиглан олон нийтэд хандсан ухуулга сурталчилгааны ажил өрнүүлэх:

2.1.3.Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх:

2.1.4.Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх:

2.1.5.Төрийн бус байгууллага, хувийн хэвслээр тодорхой чиг үүргийг гүйцэтгүүлэх:

2.1.6.Захиргааны шийдвэр гаргах:

2.1.7.Хуулийн төсөл боловсруулах:

Асуудлыг шийдвэрлэх хувилбаруудыг харьцуулж тоймлон үзвэл:

Хувилбар	Зорилгод хүрэх байдал	Зардал, үр өгөөжийн харьцаа	Үр дүн
"Тэг" хувилбар	Боломжгүй	Зардал гарахгүй боловч асуудлаас үүдэн бий болж байгаа сөрөг үр дагавар үргэлжилнэ.	Үр дүнгүй
Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр ухуулга, сурталчилгаа хийх	Боломжгүй	Зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	Үр дүнгүй
Зах зээлийн эдийн засгийн хэрэгслүүдийг ашиглан төрөөс зохицуулалт хийх	Асуудал үүссэн гол шалтгаантай холбоогүй тул зорилгод хүрэх боломжгүй.	Зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	Үр дүнгүй
Төрөөс санхүүгийн интервенц хийх	Асуудал үүссэн гол шалтгаантай холбоогүй тул зорилгод хүрэх боломжгүй.	Зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	Үр дүнгүй
Төрийн бус байгууллага, хувийн хэвслээр гүйцэтгүүлэх	Асуудал үүссэн гол шалтгаантай холбоогүй тул зорилгод хүрэх боломжгүй.	Зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	Үр дүнгүй
Захиргааны шийдвэр гаргах	Асуудал нь хуулийн зохицуулалтаас үүдэлтэй бөгөөд	Үүсээд байгаа шалтгаан нь хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж буй хуулийн	Үр дүнгүй

	захиргааны шийдвэр гаргах замаар шийдвэрлэгдэхгүй тул зорилгод хүрэх боломжгүй.	зохицуулалтаас үүдэлтэй бөгөөд хуулийн хүчин чадлаас дээгүүр захиргааны шийдвэр гарахгүй тул зардал, үр өгөөж тооцох боломжгүй.	
Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах	ОУИНБ-ын Ази, Номхон далайн бүсийн төвийн Хамтарсан ажиллагааны баг (CAT Mission)-аас 2025 оны 09 дүгээр сард Монгол Улсад хийсэн урьдчилсан үзлэг, шалгалтын зөвлөмжийг Иргэний нисэхийн тухай хуульд тусгах нь зорилгыг хангахад үр дүнтэй болно.	Нэмэлт зардал гарахгүй.	Үр дүнтэй.

Хувилбаруудын зорилгод хүрэх байдал болон эерэг ба сөрөг талыг зардал, үр өгөөжөөр харьцуулсны үр дүнд "хуулийн төсөл боловсруулах" нь асуудлыг шийдвэрлэх ганц хувилбар бөгөөд хуулийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагатай гэж үзсэн тул тандан судлах ажиллагааг үргэлжлүүлэн гүйцэтгэнэ.

Гурав. Зохицуулалтын хувилбарын үр нөлөө

Хуулийн төслийг:

1. Хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө;
2. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хууль тогтоомжтой нийцэж байгаа эсэхийг энэ хэсгээр нарийвчлан судаллаа.
 - 3.1. Хүний эрх, эдийн засаг, нийгэм, байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө:
 - 3.1.1. Хүний эрхэд үзүүлэх үр нөлөө: Хуулийн төсөл нь хүний эрхэд аливаа сөрөг нөлөө (хязгаарлах, хориглох) үзүүлэхгүй.
 - 3.1.2. Эдийн засагт үзүүлэх үр нөлөө: Сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
 - 3.1.3. Нийгэмд үзүүлэх үр нөлөө: Сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
 - 3.1.4. Байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө: Хууль батлагдсанаар Монгол Улсад маяг нь хүлээн зөвшөөрөгдсөн агаарын хөлөг нь Конвенцын 16 дугаар хавсралтад заасан хүрээлэн буй орчинд үзүүлэх нөлөөллийн стандартыг хангасан байх зохицуулалтыг иргэний нисэхийн тухай хуульд тусгах нь хүрээлэн буй орчинд эерэг нөлөө үзүүлнэ.

3.2. Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын олон улсын гэрээ, бусад хуультай нийцтэй байдал:

3.2.1. Монгол Улсын нэгдэн орсон Олон улсын иргэний нисэхийн тухай Чикагогийн конвенцын 37 дугаар зүйлд “хэлэлцэн тохиролцогч улс бүр агаарын хөлөг, ажилтнууд, агаарын шугам, туслах чанарын үйлчилгээнд хамаарах дүрэм, стандарт, журам болон зохион байгуулалтын дээд зэргийн боломжит нэгдмэл байдлыг хангах, ийм нэгдмэл байдлаар агаарын навигацийг дэмжих болон түүнийг сайжруулахад хамаарах бүхий л асуудлаар хамтран ажиллах үүрэг хүлээнэ” гэж заасан.

Монгол Улсын Их Хурлын 2021 оны 12 дугаар тогтоолоор баталсан “Монгол Улсын хууль тогтоомжийг 2024 он хүртэл боловсронгуй болгох үндсэн чиглэл”-ийн 121-т зааснаар Монгол Улсын олон улсын гэрээний дагуу нисэхийн аюулгүй байдлын хяналт, зохицуулалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох, иргэний нисэхийн аюулгүй байдал, үр ашигтай хөгжлийг дэмжихэд чиглэсэн зохицуулалтыг бүрдүүлэх, ОУИНБ-аас гаргасан Иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын загвар хуульд заасантай нийцэж байна.

3.2.2. Хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон холбогдох хуультай нийцсэн бөгөөд Агаарын зайг нисэхэд ашиглах тухай хууль, Улсын нисэхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах шаардлагагүй юм. Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан Ус цаг уур, орчны хяналт шинжилгээний тухай хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Улсын тэмдэгтийн хураамжийн тухай хуульд өөрчлөлт, Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хууль, Зөвшөөрлийн тухай хуульд тус тус нэмэлт, өөрчлөлт оруулна.

ХҮНИЙ ЭРХЭД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ (Хүснэгт 1)

Үзүүлэх үр нөлөө:	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1. Хүний эрхийн суурь зарчмуудад нийцэж буй эсэх	1.1. Ялгаварлан гадуурхахгүй ба тэгш байх			
	1.1.1.Ялгаварлан гадуурхахыг хориглох эсэх	Тийм	Үгүй	Энэ чиглэлээр хуулийн төсөлд шинээр заалт тусгагдахгүй.
	1.1.2.Ялгаварлан гадуурхсан буюу аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй	Аль нэг бүлэгт давуу байдал үүсгэхгүй.
	1.1.3.Энэ нь тодорхой бүлгийн эмзэг байдлыг дээрдүүлэхийн тулд авч буй түр тусгай арга хэмжээ мөн бол олон улсын болон үндэсний хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцэж буй эсэх	Тийм	Үгүй	Энэ нь тодорхой бүлгийн эмзэг байдлыг дээрдүүлэхийн тулд авч буй түр тусгай арга хэмжээ биш юм.
	1.2. Оролцоог хангах			

	1.2.1.Зохицуулалтын хувилбарыг сонгохдоо оролцоог хангасан	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	эсэх, ялангуяа эмзэг бүлэг, цөөнхийн оролцох боломжийг бүрдүүлсэн эсэх			
	1.2.2.Ялангуяа зохицуулалтыг бий болгосноор эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөж буй, эсхүл хөндөгдөж болзошгүй иргэдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	1.3. Хууль дээдлэх зарчим ба сайн засаглал хариуцлага			
	1.3.1.Зохицуулалтыг бий болгосноор хүний эрхийг хөхүүлэн дэмжих, хангах, хамгаалах явцад ахиц дэвшил гарах эсэх	Тийм	Үгүй	Хуульд ийм зохицуулалт тусгаагүй.
	1.3.2.Зохицуулалтын хувилбар нь хүний эрхийн Монгол Улсын олон улсын гэрээ, НҮБ-ын хүний эрхийн механизмаас тухайн асуудлаар өгсөн зөвлөмжид нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Үгүй	Хуульд ийм зохицуулалт тусгаагүй.
	1.3.3.Хүний эрхийг зөрчигчдөд хүлээлгэх хариуцлагыг тусгах эсэх	Тийм	Үгүй	Хуульд ийм зохицуулалт тусгаагүй.
2. Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт агуулсан эсэх	2.1. Зохицуулалт нь хүний эрхийг хязгаарлах бол энэ нь хууль ёсны зорилгод нийцсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Хүний эрхийг хязгаарласан зохицуулалт тусгаагүй.
	2.2. Хязгаарлалт тогтоох нь зайлшгүй эсэх	Тийм	Үгүй	
3. Эрх агуулагч	3.1. Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалтын хувилбарт хамаарах бүлгүүд буюу эрх агуулагчдыг тодорхойлсон зохицуулалт байхгүй.

3.2. Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Эрх агуулагчдыг эмзэг байдлаар нь ялгаж тодорхойлсон зохицуулалт байхгүй.
3.3. Зохицуулалтын хувилбар нь энэхүү эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэж, тэдний эмзэг байдлыг дээрдүүлэхэд чиглэсэн эсэх	Тийм	Үгүй	Эмзэг бүлгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзсэн зохицуулалт байхгүй.

	3.4. Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалтыг тусгах эсэх /хөгжлийн бэрхшээлтэй, үндэстний цөөнх, хэлний цөөнх, гагцхүү эдгээрээр хязгаарлахгүй/	Тийм	Үгүй	Эрх агуулагчдын, ялангуяа эмзэг бүлгийн ялгаатай хэрэгцээг тооцсон мэдрэмжтэй зохицуулалт тусгаагүй.
Үүрэг хүлээгч	4.1. Үүрэг хүлээгчдийг тодорхойлсон эсэх	Тийм	Үгүй	Хуульд ийм зохицуулалт тусгаагүй.
4. Жендерийн эрх тэгш байдлыг хангах тухай хуульд нийцүүлсэн эсэх	5.1. Жендерийн үзэл баримтлалыг тусгасан эсэх	Тийм	Үгүй	Жендерийн үзэл баримтлалын талаарх зохицуулалт тусгаагүй.
	5.2. Эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулах харилцаа нь эрэгтэй, эмэгтэй хүний тэгш эрх, тэгш боломж, тэгш хандлагын баталгааг бүрдүүлэх эсэхтэй холбогдох харилцаанд хамаарахгүй.

ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ
(Хүснэгт 2)

Үзүүлэх үр нөлөө:	Холбогдох асуултууд	Хариулт	Тайлбар
-------------------	---------------------	---------	---------

1.Дэлхийн зах зээл дээр өрсөлдөх чадвар	1.1.Дотоодын аж ахуйн нэгж болон гадаадын хөрөнгө оруулалттай аж ахуйн нэгж хоорондын өрсөлдөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Нөлөө үзүүлэхгүй.
	1.2.Хил дамнасан хөрөнгө оруулалтын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөө үзүүлэх эсэх (эдийн засгийн байршил өөрчлөгдөхийг оролцуулан)	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	1.3.Дэлхийн зах зээл дээрх таагүй нөлөөллийг монголын зах зээлд орж ирэхээс хамгаалахад нөлөөлж чадах эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.

2.Дотоодын зах зээлийн өрсөлдөх чадвар болон тогтвортой байдал	2.1.Хэрэглэгчдийн шийдвэр гаргах боломжийг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.2.Хязгаарлагдмал өрсөлдөөний улмаас үнийн хөөргөдлийг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.3.Зах зээлд шинээр орж ирж байгаа аж ахуйн нэгжид бэрхшээл, хүндрэл бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.4.Зах зээлд шинээр монополийг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
3.Аж ахуйн нэгжийн үйлдвэрлэлийн болон захиргааны зардал	3.1.Зохицуулалтын хувилбарыг хэрэгжүүлснээр аж ахуйн нэгжид шинээр зардал үүсэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.2.Санхүүжилтийн эх үүсвэр олж авахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.3.Зах зээлээс тодорхой бараа бүтээгдэхүүнийг худалдан авахад хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.

	3.4.Бараа бүтээгдэхүүний борлуулалтад ямар нэг хязгаарлалт, эсхүл хориг тавих эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.5.Аж ахуйн нэгжийг үйл ажиллагаагаа зогсооход хүргэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
4.Мэдээлэх үүргийн улмаас үүсэж байгаа захиргааны зардлын ачаалал	4.1.Хуулийн этгээдэд захиргааны шинж чанартай нэмэлт зардал (Тухайлбал, мэдээлэх, тайлан гаргах г.м) бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Нэмэлт зардал гарахгүй, зардлыг бууруулна.
5.Өмчлөх эрх	5.1.Өмчлөх эрхийг (үл хөдлөх, хөдлөх эд хөрөнгө, эдийн бус баялаг зэргийг)	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

	хөндсөн зохицуулалт бий болох эсэх			
	5.2.Өмчлөх эрх олж авах, шилжүүлэх болон хэрэгжүүлэхэд хязгаарлалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	5.3.Оюуны өмчийн (патент, барааны тэмдэг, зохиогчийн эрх зэрэг) эрхийг хөндсөн зохицуулалт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
6.Инноваци болон судалгаа шинжилгээ	6.1.Судалгаа шинжилгээ, нээлт хийх, шинэ бүтээл гаргах асуудлыг дэмжих эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэг сөрөг нөлөө байхгүй.
	6.2.Үйлдвэрлэлийн шинэ технологи болон шинэ бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх, дэлгэрүүлэхийг илүү хялбар болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.
7.Хэрэглэгч болон гэр	7.1.Хэрэглээний үнийн түвшинд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

бүлийн төсөв	7.2.Хэрэглэгчдийн хувьд дотоодын зах зээлийг ашиглах боломж олгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	7.3.Хэрэглэгчдийн эрх ашигт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	7.4.Хувь хүний/гэр бүлийн санхүүгийн байдалд (шууд буюу урт хугацааны туршид) нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Бодит орлого нэмэгдэнэ.
8.Тодорхой бүс нутаг, салбарууд	8.1.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байрыг шинээр бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.
	8.2.Тодорхой бүс нутагт буюу тодорхой нэг чиглэлд ажлын байр багасгах чиглэлээр нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	8.3.Жижиг, дунд үйлдвэр, эсхүл аль нэг салбарт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

9.Төрийн захиргааны байгууллага	9.1.Улсын төсөвт нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын санхүүжилтийн эх үүсвэрийг тодорхой болгох.
	9.2.Шинээр төрийн байгууллага байгуулах, эсхүл төрийн байгууллагад бүтцийн өөрчлөлт хийх шаардлага тавигдах эсэх	Тийм	Үгүй	Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын статусыг тодорхой болгон хуульчлах, улмаар бүтцийн өөрчлөлт хийгдэнэ.
	9.3.Төрийн байгууллагад захиргааны шинэ чиг үүрэг бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн өөрчлөлт гарахгүй.
10.Макро эдийн засгийн	10.1.Эдийн засгийн өсөлт болон ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Эерэг нөлөө үзүүлнэ.

хүрээнд	10.2.Хөрөнгө оруулалтын нөхцөлийг сайжруулах, зах зээлийн тогтвортой хөгжлийг дэмжих эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.
	10.3.Инфляц нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
11.Олон улсын харилцаа	11.1.Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй нийцэж байгаа эсэх	Тийм	Үгүй	Монгол Улсын олон улсын гэрээтэй илүү нийцтэй болно.

НИЙГЭМД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ
(Хүснэгт 3)

Үзүүлэх үр нөлөө:	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1.Ажил эрхлэлтийн байдал, хөдөлмөрийн зах зээл	1.1.Шинээр ажлын байр бий болох эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.
	1.2.Шууд болон шууд бусаар ажлын байрны цомхотгол бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	1.3.Тодорхой ажил мэргэжлийн хүмүүс болон хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчдэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.
	1.4.Тодорхой насны хүмүүсийн ажил эрхлэлтийн байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Зохицуулалт агуулаагүй.
2.Ажлын стандарт, хөдөлмөрлөх эрх	2.1.Ажлын чанар, стандартад нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.2.Ажилчдын эрүүл мэнд, хөдөлмөрийн аюулгүй байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.3.Ажилчдын эрх, үүрэгт шууд болон шууд бусаар нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.4.Шинээр ажлын стандарт гаргах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

	2.5.Ажлын байранд технологийн шинэчлэлийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон өөрчлөлт бий болгох эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
3.Нийгмийн тодорхой бүлгийг хамгаалах асуудал	3.1.Шууд болон шууд бусаар тэгш бус байдал үүсгэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.2.Тодорхой бүлэг болон хүмүүст сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх. Тухайлбал, эмзэг бүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, ажилгүй иргэд, үндэстний цөөнхөд гэх мэт	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.3.Гадаадын иргэдэд илэрхий нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
4.Төрийн удирдлага, сайн засаглал, шүүх эрх мэдэл, хэвлэл мэдээлэл, ёс суртахуун	4.1.Засаглалын харилцаанд оролцогчдод нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	4.2.Төрийн байгууллагуудын үүрэг, үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	4.3.Төрийн захиргааны албан хаагчдын эрх, үүрэг, харилцаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн нөлөө үзүүлэхгүй.
	4.4.Иргэдийн шүүхэд хандах, асуудлаа шийдвэрлүүлэх эрхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	4.5.Улс төрийн нам, төрийн бус байгууллагын үйл ажиллагаанд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн нөлөө үзүүлэхгүй.
5.Нийтийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдал	5.1.Хувь хүн/нийт хүн амын дундаж наслалт, өвчлөлт, нас баралтын байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн нөлөө үзүүлэхгүй.

	5.2.Зохицуулалтын хувилбарын улмаас үүсэх дуу чимээ, агаар, хөрсний чанарын өөрчлөлт хүн амын эрүүл мэндэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	5.3.Хүмүүсийн амьдралын хэв маяг (хооллолт, хөдөлгөөн, архи, тамхины хэрэглээ)-т нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
6.Нийгмийн хамгаалал, эрүүл мэнд, боловсролын систем	6.1.Нийгмийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжид нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө үзүүлэхгүй.
	6.2.Ажилчдын боловсрол, шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Иргэний нисэхийн хяналтын байцаагчдыг мэргэшүүлэх, давтан сургалтад тогтмол хамрагдах боломжтой болно.
	6.3.Иргэдийн боловсрол (төрийн болон хувийн хэвшлийн боловсролын байгууллага) олох, мэргэжил эзэмших, давтан сургалтад хамрагдахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	6.4.Нийгмийн болон эрүүл мэндийн үйлчилгээ авахад сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	6.5.Их, дээд сургуулиудын үйл ажиллагаа, өөрийн удирдлагад нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
7.Гэмт хэрэг, нийгмийн аюулгүй байдал	7.1.Нийгмийн аюулгүй байдал, гэмт хэргийн нөхцөл байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	7.2.Хуулийг албадан хэрэгжүүлэхэд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

8.Соёл	7.3.Гэмт хэргийн илрүүлэлтэд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	7.4.Гэмт хэргийн хохирогчид, гэрчийн эрхэд сөрөг нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	8.1.Соёлын өвийг хамгаалахад нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	8.2.Хэл, соёлын ялгаатай байдал бий болгох эсэх, эсхүл уг ялгаатай байдалд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	8.3.Иргэдийн түүх, соёлоо хамгаалах оролцоонд нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

БАЙГАЛЬ ОРЧИНД ҮЗҮҮЛЭХ ҮР НӨЛӨӨ
(Хүснэгт 4)

Үзүүлэх үр нөлөө:	Холбогдох асуултууд	Хариулт		Тайлбар
1.Агаар	1.1.Зохицуулалтын хувилбарын үр дүнд агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
2.Зам тээвэр, түлш, эрчим хүч	2.1.Тээврийн хэрэгслийн түлшний хэрэглээг нэмэгдүүлэх/бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.2.Эрчим хүчний хэрэглээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.3.Эрчим хүчний үйлдвэрлэлд нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	2.4.Тээврийн хэрэгслийн агаарын бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

3.Ан амьтан, ургамлыг хамгаалах	3.1.Ан амьтны тоо хэмжээг бууруулах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.2.Ховордсон болон нэн ховор амьтан, ургамалд сэргээр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

	3.3.Ан амьтдын нүүдэл, суурьшилд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	3.4.Тусгай хамгаалалттай газар нутагт сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
4.Усны нөөц	4.1.Газрын дээрх ус болон гүний ус, цэвэр усны нөөцөд сөргөөр нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	4.2.Усны бохирдлыг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Холбогдох стандартыг мөрдөнө.
	4.3.Ундны усны чанарт нөлөөлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
5.Хөрсний бохирдол	5.1.Хөрсний бохирдолтод нөлөө үзүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Холбогдох стандартыг мөрдөнө.
	5.2.Хөрсийг эвдэх, ашиглагдсан талбайн хэмжээг нэмэгдүүлэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
6.Газрын ашиглалт	6.1.Ашиглагдаагүй байсан газрыг ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	6.2.Газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	6.3.Экологийн зориулалтаар хамгаалагдсан газрын зориулалтыг өөрчлөх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
7.Нөхөн сэргээгдэх/нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялаг	7.1.Нөхөн сэргээгдэх байгалийн баялгийг өөрөө нөхөн сэргээгдэх чадавхыг нь алдагдуулахгүйгээр зохистой ашиглах эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.
	7.2.Нөхөн сэргээгдэхгүй байгалийн баялгийн ашиглалт нэмэгдэх эсэх	Тийм	Үгүй	Ямар нэгэн сөрөг нөлөө байхгүй.

Дөрөв. Хувилбарын харьцуулсан дүгнэлт

Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбарыг аргачлалд дурдсан шалгуур үзүүлэлтийн дагуу дараах байдлаар дүгнэв:

Шалгуур үзүүлэлт	Зохицуулалтын хувилбар: Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах Иргэний нисэхийн тухай хуулийн төслийг шинэчлэн боловсруулах эсхүл нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хуулийн зохицуулалт
Зорилгод хүрэх байдал	Монгол Улс ОУИНБ-ын иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын хяналтын дэлхийн хөтөлбөрийн Байнгын хяналтын аргачлал (USOAP CMA)-ын хүрээнд хийх бүрэн хэмжээний аудит шалгалтад өндөр оноо авч, амжилттай хамрагдсанаар иргэний нисэхийн аюулгүй байдлыг олон улсын стандартад нийцүүлэн хангуулж буйг баталгаажуулах
Хүний эрх, эдийн засаг байгаль орчинд үзүүлэх үр нөлөө	Эергээр нөлөөлнө.
Зардал үр өгөөжийн харьцаа	Хуулийг хэрэгжүүлснээр гарах үр өгөөж гарах бөгөөд нэмэлт зардал гарахгүй
Гарч болох сөрөг үр дагаврыг илрүүлэх	Байхгүй.
Хууль тогтоомжтой нийцтэй эсэх	Нийцтэй.
Тухайн зохицуулалтаар хууль ёсны ашиг сонирхол нь хөндөгдөх этгээдийг тогтоох	Байхгүй.

Тав. Тухайн зохицуулалтын талаарх олон улсын болон бусад улсын эрх зүйн зохицуулалтын харьцуулсан судалгаа хийх

Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хувилбар сонгогдсон тохиолдолд тухайн зохицуулалтын талаарх олон улсын эрх зүйн холбогдох зохицуулалт, бусад улсын адил төстэй хууль тогтоомжийн харьцуулсан судалгааг хийнэ.

Тухайн асуудлыг зохицуулсан олон улсын эрх зүйн холбогдох зохицуулалтад Монгол Улсын олон улсын гэрээ, түүнчлэн тухайн харилцааг зохицуулсан олон улсын гэрээ, хууль тогтоомж, олон улсын байгууллагаас гаргасан эрх зүйн баримт бичиг (тогтоол, шийдвэр, тунхаглал г.м), зөвлөмж зэрэг хамаарагдах бөгөөд эдгээр эх сурвалжийн хүрээнд харьцуулан судална.

Иргэний нисэхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах хэрэгцээ шаардлага:

А. Америкийн Нэгдсэн Улс руу шууд нислэг эхлүүлэх бэлтгэл ажлын хүрээнд “The Wicks Group Consulting” компанийн үзүүлсэн 2024 оны Зөвлөх үйлчилгээний тайлан,

В. ОУИНБ-ын Ази, Номхон далайн бүсийн төвийн Хамтарсан ажиллагааны баг (CAT

Mission)-ийн 2025 оны урьдчилсан үзлэг шалгалтын тайлан, зөвлөмж.

A. Зөвлөх үйлчилгээний “The Wicks Group Consulting”-ээс 2024 оны 08 дугаар сарын 16-ны өдөр “Хяналт зохицуулалтын орчны хууль эрх зүй, хяналтын тогтолцоог чадавхжуулах” тайлан ирүүлсэн. Тайланд:

- Иргэний нисэхийн хуульд тусгах шаардлагатай зохицуулалтууд;
- Иргэний нисэхийн дүрмийн боловсруулалт, анхаарах асуудал;
- Чикагогийн конвенцын хавсралт 1, 6, 8-д хамааралтай дүрмийн өөрчлөлтөд анхаарах асуудлууд;
- Аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо, эрх зүйн анхаарах асуудал
- Чикагогийн конвенцын Article 83bis хууль эрх зүй, хариуцлагын асуудал зэргээр нийт 55 зөвлөмж ирүүлсэн.

Үүнээс Иргэний нисэхийн тухай хуульд дараах зохицуулалтуудыг тусгах шаардлагатайг онцолсон. Үүнд:

1. Иргэний нисэхийн тухай хуульд албадан хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаа, албадлагын арга хэмжээг ямар байгууллага, ямар албан тушаалтан хариуцах нь тодорхой бус;
2. Иргэний нисэхийн ерөнхий газраас гаргасан аливаа шийдвэрүүдийг шүүх (judicial review) хянан шалгаж, тухайн шийдвэр нь хууль зөрчсөн эсэхийг тогтоох үйл явцын талаар тодорхой зохицуулалт байхгүй;
3. Өөрийн бүтэц зохион байгуулалтаас гадуурх хувь хүн, хуулийн этгээдэд хяналтын тодорхой чиг үүрэг, хариуцлагыг шилжүүлэх, итгэмжлэх (тухайлбал нисэхийн мэргэжилтнүүдийн сэтгэцийн чадавхыг үнэлэх эрх), томилох эрхтэй байхыг хуульд тодорхой, илэрхий заагаагүй;
4. Конвенцын заалт болон ОУИНБ-ын шаардлагуудыг бүрэн хэрэгжүүлэхийн тулд хуульд тодорхой, нарийвчилсан зохицуулалтуудыг тусгах шаардлагатай, FAA model болон бусад улс орны хуулиудаас санаа авахдаа тухайн орны хууль эрх зүйн тогтолцоо, засаглал болон Монгол улсын тогтолцооны талаар харгалзан үзэх шаардлагатай;
5. Чикагогийн конвенцын хүрээнд дараах 25 зүйлийн зохицуулалт хуульд тусгагдсан байх шаардлагатай.
 1. Улс бүрийн агаарын орон зайд бүрэн эрхт байдлыг хүлээн зөвшөөрөх;
 2. Иргэний нисэх онгоц болон улсын нисэх онгоцыг ялгах;
 3. Нислэгийн үеэр иргэний нисэх онгоцны эсрэг зэвсэг хэрэглэхгүй байх, саад учруулсан тохиолдолд онгоцонд байгаа хүмүүсийн амь насанд аюул учруулахгүй байх. Зөвшөөрөлгүйгээр нисэж буй иргэний нисэх онгоцыг тогтоосон нисэх онгоцны буудалд буухыг шаардах эрх, эсвэл Конвенцын зорилгод нийцэхгүй гэж үзэх үндэслэл байгаа тохиолдолд;
 4. Тусгай зөвшөөрөлгүйгээр нисгэгчгүй нисэх онгоцыг нутаг дэвсгэр дээгүүр нисэхийг хориглох;
 5. Онцгой нөхцөл байдал, онцгой байдал, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс улсын нутаг дэвсгэр дээгүүр нисэхийг түр хугацаагаар хязгаарлах эсвэл хориглох эрх;

6. Нислэг, маневртай холбоотой дүрэм журмыг дагаж мөрдөхийг хангах улсын үүрэг;
 7. Өвчний тархалтыг урьдчилан сэргийлэх заалтууд;
 8. Нисэх онгоцны буудал болон үүнтэй төстэй төлбөр;
 9. Бусад улсын нисэх онгоцыг газардах эсвэл хөөрөх үед нэгжлэг хийх, гэрчилгээ, баримт бичгийг шалгах эрх;
 10. Давхар бүртгэлийг хориглох;
 11. Олон улсын навигацид нисэх онгоцны тэмдгийг харуулах;
 12. Бүртгэлийн талаар мэдээлэх;
 13. Осолд орсон нисэх онгоцны талаарх заалтууд;
 14. Ослын мөрдөн байцаалт;
 15. Олон улсын навигацид оролцож буй нисэх онгоцонд авч явах баримт бичиг;
 16. Агаарын хөлгийн радио тоног төхөөрөмж;
 17. Нислэгт тэнцэх чадварын гэрчилгээ;
 18. Ажилтнуудын үнэмлэх болон Хэлэлцэн тохирогч улсууд хүлээн зөвшөөрөхөөс татгалзах эрх;
 19. Гэрчилгээ, лицензийг хүлээн зөвшөөрөх;
 20. Байлдааны зориулалттай зэвсгийн ачааны хязгаарлалт;
 21. Гэрчилгээ, лицензийг батлах;
 22. Нислэгт тэнцэх чадварын одоогийн стандартыг хүлээн зөвшөөрөх;
 23. Ажилтнуудын чадамжийн одоогийн стандартыг хүлээн зөвшөөрөх;
 24. Шинэ зохицуулалтыг бүртгэх;
 25. Агаарын хөлгийг түрээслэх, түрээслэх эсвэл солилцох тохиолдолд тодорхой чиг үүрэг, үүргийг шилжүүлэх.
6. Чикагогийн Конвенцын 83bis зүйлд хамаарах нисэхийн аюулгүй байдлын хяналт, зохицуулалтын эрх, үүргийг шилжүүлэхтэй холбоотой зохицуулалтыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд тусгах. Эрх шилжүүлэх гэрээний талаарх нарийвчилсан зохицуулалт хуульд байхгүй зэрэг болно.

В. ОУИНБ-ын Ази, Номхон далайн бүсийн төвийн Хамтарсан ажиллагааны баг (CAT Mission)-ийн зөвлөмж

1. Чикагогийн конвенцын холбогдох зүйл заалт Иргэний нисэхийн хуульд бүрэн туссан эсэх, хэрхэн туссан асуудлаар харьцуулсан шинжилгээ буюу Mapping Matrix боловсруулах;
2. Чикагогийн конвенц болон ОУИНБ-ын бодлого, баримт бичгүүдэд тусгагдсаны дагуу ИНЕГ нь санхүүгийн хувьд бие даасан, хараат бус, бүрэн эрхт байдлаар ажиллах зохицуулалтыг хуульд тусгах;
3. Конвенцын зүйл заалтын нэр томьёотой уялдуулан хуулийн нэр томьёо, хэллэгийг засварлах;
4. Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын үйл ажиллагааг ямар эх үүсвэрээс хэрхэн санхүүжүүлэх асуудлыг хуульд тодорхой тусгах;
5. Чикагогийн конвенцын Агаарын хөлгийн нислэгт тэнцэх чадвартай холбоотой зүйл заалтуудыг хуульд бүрэн тусгах;
6. Агаарын хөлгийн Радио станцын тусгай зөвшөөрөл (Radio station license) олгох, сунгах, түдгэлзүүлэхтэй холбоотой зохицуулалтыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд хуульд тусгах. (хуульд тусгаагүй боловч ИНЕГ олгож буй);
7. Чикагогийн конвенцын Хавсралт 16 Хүрээлэн буй орчны хамгаалалтын асуудлыг хуульд тусгах;

8. Иргэний нисэхийн тухай хуулийн 10 дугаар зүйлд тусгагдсан Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын даргын үндсэн чиг үүрэг, эрхийн асуудлыг ОУИНБ-ын Док 9734 3.1, Док 8335 3.2 дугаар заалтад нийцүүлэн шинэчлэх;
9. Иргэний нисэхийн аюулгүй байдал, аюулгүйн хамгаалалтын хяналт, зохицуулалтын хүрээнд нэмэлт удирдамж, тушаал шийдвэр гаргах, хяналт хэрэгжүүлэх эрхийг хуульд тодорхой тусгах;
10. Иргэний нисэхийн тухай хуулийн 51 дүгээр зүйлийг өөрчлөн найруулах, урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг үр нөлөөтэй болгохын тулд зөрчил шалган шийдвэрлэх болон тухайн зөрчлийн шинж чанараас хамаарч ямар арга хэмжээ, торгууль авахыг тусгах;
11. Мэргэжлийн үнэмлэх, Гэрчилгээ, Зөвшөөрөл, Батламж, Эрх олголт буюу иргэний нисэхийн холбогдох баримт бичгийг олгох, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох хязгаарлалт тогтоох зэрэг ялгаатай зохицуулалтуудыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд тодорхой, дэлгэрэнгүй тусгах;

Ази, Номхон далайн бүсийн төвийн Хамтарсан ажиллагааны багийн (CAT Mission)-аас тайланд дараах зөвлөмжийг мөн дэлгэрэнгүй тусгасан. Үүнд:

/“СЕ-1: Нисэхийн үндсэн хууль, тогтоомж”, “СЕ-2: Үйл ажиллагааны эрх зүйн зохицуулалт”, “СЕ-5: Техникийн гарын авлага, заавар журам болон туслах хэрэгслүүд”/

1. Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын дарга нь иргэний нисэхийн дүрэм батлах бүрэн эрхтэй байх нь нисэхийн аюулгүй байдлыг хангахад цаг хугацааны хувьд чухал ач холбогдолтой. Хэрэв шалгуур үзүүлэлт буюу СЕ-2 түвшний иргэний нисэхийн дүрэм батлах эрх Зам, тээврийн Сайдын түвшинд хэвээр үлдвэл, СЕ-1 болон СЕ-2 түвшний хооронд үл нийцэл үүссээр байх эрсдэлтэй;
2. “Шилжүүлэх” (Transferred) болон “Эрх шилжүүлэх” (Delegated) гэдэг нь хуулийн хувьд ижил утгатай үг биш. Эрх шилжүүлэх тогтолцоо уялдаагүй байгаа одоогийн нөхцөл байдал нь Засгийн газраас Зам, тээврийн яам руу, Яамнаас Иргэний нисэхийн ерөнхий газрын дарга руу гэсэн гурван шатлалтай мэт харагдаж байна. Гэвч ИНЕГ-ын даргаас ИНЕГ-ын иргэний нисэхийн хяналтын байцаагчдад шилжих эрх мэдлийн зохицуулалт тодорхойгүй байна;
3. Иргэний нисэхийн хяналтын байцаагчдад хяналт шалгалт, аудит, үзлэг шалгалт зэрэг үйл ажиллагаа явуулах эрх олгох заалтуудыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд тусгах шаардлагатай;
4. Хуулиар зохицуулах (Binding) болон хуулиар зохицуулахгүй (Non-Binding) зохицуулалтын хүрээнд гардаг тушаал, албан даалгавар, албан бичиг, зааварчилгаа, аюулгүй байдал/хамгаалалтын зөвлөмж, хэвлэл, товхимол зэрэг баримт бичгүүдийн статусыг тодорхой болгох шаардлагатай;
5. ОУИНБ-ын “Filing of Differences” болон Нисэхийн мэдээллийн эмхэтгэл (AIP)-тэй холбоотой асуудлуудыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд тодорхой тусгаж, дараагийн СЕ-2 болон СЕ-5 түвшинд дэлгэрүүлэн боловсруулах шаардлагатай;
6. Иргэний нисэхийн тухай хуульд дүрмийн шаардлагаас чөлөөлөх үндсэн зохицуулалтыг тусгаагүйгээс эрх мэдэл тодорхой бус болох нөхцөл үүссэн байна;
7. Иргэний нисэхийн тухай хуульд хяналтын байцаагчдын саадгүй нэвтрэх эрхтэй газруудыг тодорхой зааж тусгах;
8. Иргэний нисэхийн тухай хуульд иргэний нисэхийн хяналтын байцаагчид

өөрийн чиг үүргийн дагуу нисэхийн холбогдох баримт бичгүүдэд (жишээлбэл: гарын авлага, гэрчилгээ, зөвшөөрөл, тусгай зөвшөөрөл, журам, техникийн баримт бичиг, ажилтны хувийн хэрэг, ажилтны үнэмлэх гэх мэт) хандаж үзлэг хийх эрх олгох зохицуулалт тусгагдаагүй;

9. Агаарын хөлөгт авч явах ёстой баримт бичгүүдийн тухай зохицуулалт Иргэний нисэхийн тухай хууль, иргэний нисэхийн дүрэмд тусгагдаагүй;
10. Монгол Улсад Чикагогийн Конвенцын 3 bis болон 83 bis дугаар зүйлсийг тусгасан ерөнхий буюу “umbrella” заалтуудыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд (СЕ-1 түвшинд) нэвтрүүлэхийг санал болгож байна. Мөн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор иргэний нисэхийн дүрэмд илүү нарийвчилсан зохицуулалтуудыг тусгаж, боловсруулах нь зүйтэй;
11. Зөрчлийн түвшин, шинж чанарт тохирсон албадлагын арга хэмжээний зохицуулалтыг Иргэний нисэхийн тухай хуульд тодорхой тусгах, үүний дагуу иргэний нисэхийн дүрэм боловсруулах, зэрэг болно.

Дээрх зөвлөмжүүдийн нийцлийг хангаж, зөвлөсөн асуудлуудаар Монгол улс Иргэний нисэхийн тухай хуульд тус бүрчлэн зохицуулалтуудыг тусгаснаар олон улсын шаардлагад нийцсэн иргэний нисэхийн хууль, эрх зүйн орчинг бүрдүүлэхээр байна.

Олон улсын иргэний нисэхийн загвар хууль нь иргэний нисэхийн салбарт улс орнууд дотоодын хууль тогтоомжоо боловсруулах, шинэчлэхдээ жишиг болгон ашиглахад зориулсан хууль зүйн баримт бичиг юм. Энэ нь шууд хүчин төгөлдөр үйлчилдэг хууль биш, харин улс орнуудын хууль тогтоомжийг олон улсын стандартад нийцүүлэхэд чиглэсэн загвар (model) хууль байна.

Зургаа. Зөвлөмж

Хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах зохицуулалтын хувилбар нь одоогийн нөхцөлд дэвшүүлсэн зорилгыг хангах хамгийн боломжит хувилбар бөгөөд Монгол Улсын Үндсэн хууль, бусад хууль тогтоомж, хүний эрх, нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчинд үзүүлэх сөрөг нөлөө нь байж болох хэмжээнээс хэтрэхгүй болно.

Иргэний нисэхийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, Олон улсын иргэний нисэхийн тухай Чикагогийн конвенц болон дээрх загвар хуульд нийцүүлэн шинэчилснээр Монгол Улс ОУИНБ-аас иргэний нисэхийн аюулгүй байдлын хяналтын дэлхийн хөтөлбөрийн Байнгын хяналтын аргачлал (USOAP CMA)-ын хүрээнд хийх бүрэн хэмжээний аудит шалгалтад амжилттай хамрагдах үндэслэл болохоор байна.

---oOo---